

СКЛАДОВІ І ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ

© Ремешило-Рибчинська О.І., 2001

Вводиться поняття історико-архітектурного ландшафту, аналізуються параметри його сприйняття, визначаються складові та принципи формування його образу для відтворення засобами образотворчого мистецтва та визначення естетичної цінності.

The conception and the dimensions of the perceiving of the historical-architectural landscape are introduced in this article. The components and the principals of the Image of the historical-architectural landscape are determined for its reflections in the works of art, in which they can get the definition of the aesthetic value.

Людська цивілізація створювала свою культуру на видозміні природного ландшафту, формуючи загальний вигляд місцевості тієї чи іншої частини земної кулі, залишаючи відбитки багатолітньої історії з їх епохальними змінами. В побудові житла та споруд соціокультурного призначення, у способі освоєння природніх просторів з метою їх суб'єктивного використання, з розвитком розумових здібностей у Homo Sapiens “енергія людської культури” [1] зафіксувалась у збережених до сьогодні образах історичних ландшафтів. В них сьогодні відображаються зафіксовані далекі культури. Наступ історії на видозміну образу історичних ландшафтів, де відображена цивілізація кельтських, берберських держав, трипільської культури триває.

Протягом останнього півтисячоліття з XV-го до XX-го століття людина безперервно впливала на навколишню природу. Відбувалося пізнання Землі, оволодіння новими формами енергії – пари, електрики, радіоактивності, а разом з тим – цілеспрямовано видозмінювалося довкілля. [2]. Земна поверхня стала “вічною книгою” історії розвитку етносів, їх культур, господарювання, що позначились на формуванні самих видів ландшафтів.

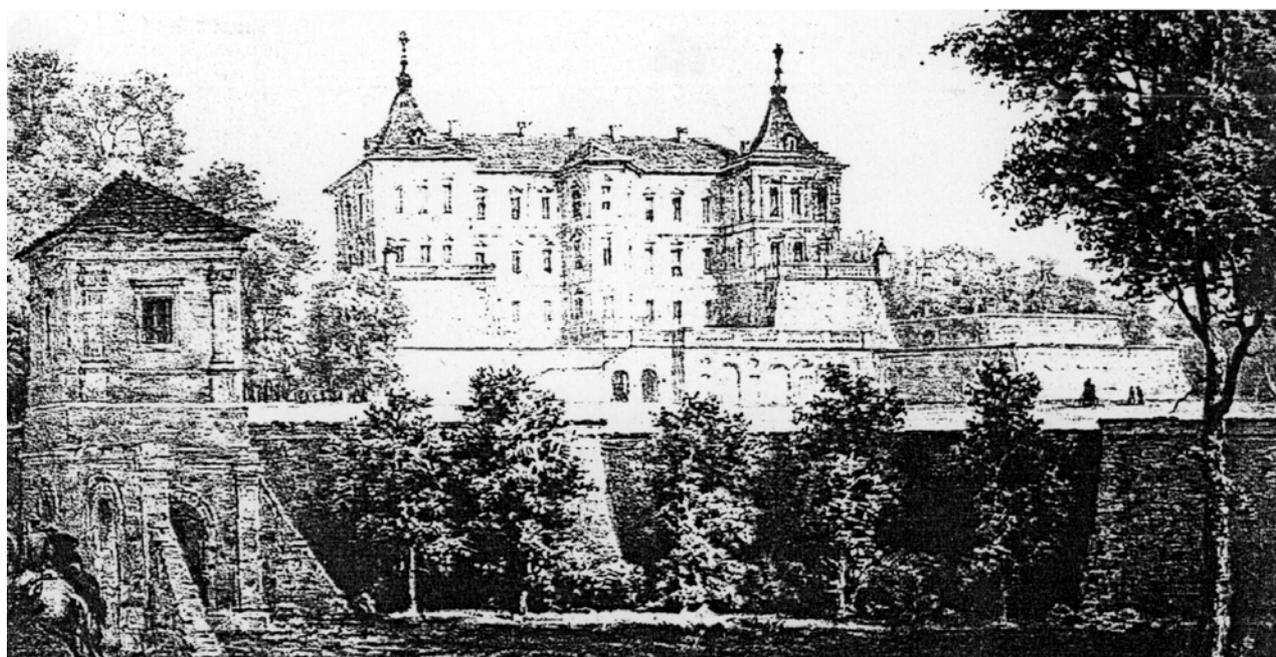
За визначенням “Нового тлумачного словника української мови” під “ландшафтом” розуміють загальний вигляд місцевості, що в географічному вимірі характеризується як частина земної поверхні з певним поєднанням рельєфу, клімату, ґрунтів, рослинного і тваринного світу. В образотворчому мистецтві “ландшафт” взагалі – це пейзаж, малюнок, картина із зображенням переважно сільської місцевості [3].

Важливе місце в природному ландшафті займають пам'ятки історії і культури, які залишили свій слід у кам'яному літописі людства – архітектурі. Сукупність історичних фактів і подій з життя всього суспільства, країн, народів, їхнього знання, естетики, етики, втілились і зафіксувались в існуючих сьогодні історико - архітектурних ландшафтах. Це ніби “обличчя поверхні землі чи її частини, що є синтезом всіх природніх елементів (вода, клімат, рослинний світ) та суспільної діяльності” [4].

Статус історико-архітектурних ландшафтів визначають міждержавні та вітчизняні державні законодавчі установи, які оголошують історико-архітектурні ландшафти заповідниками, охоронними територіями, частина з них, як, наприклад, Святоюрівський комплекс з прилягаючими відкритими територіями у Львові, взяті під охорону ЮНЕСКО.

1

2

Образи історико-архітектурних ландшафтів, зафіксовані у творах:

- 1. Ауер К. "Собор св. Юра у Львові";*
- 2. Наполеон Орда "Підгорецький палац"*

У різних видах професійної діяльності історико-архітектурний ландшафт сприймається як панорама, розгортка тощо, а в мистецтвознавстві – як пейзаж, картина. Ті і інші є відтворенням просторової картини ландшафту. Зафіксований з певного місця вид на конкретний ландшафт і формує просторову картину. Для сприйняття історико-архітектурних ландшафтів необхідно користуватися цілою системою просторових картин, які класифікуються та виражаються через:

- об'ємно-просторову композицію;
- фронтальну вертикальну композицію;
- площинну горизонтальну композицію (отримується аерофотозйомкою).

Основу просторових картин творять образи відображення пейзажу. Вони є проекцією процесу сприйняття, фіксування чи художнього опису тієї чи іншої побаченої просторової картини, що виступає як ціле.

Образ історико-архітектурного ландшафту – це сукупність зображень елементів предметного середовища. А в даному аспекті предметне середовище творять такі складові:

I – природні, що задаються географічними зонами (гірська, степова, лісова тощо), частинами яких є небо, земля, гідроутворення зі всіма своїми наповненнями;

II – архітектурно-будівельні у вигляді споруд, будівель, дорожньої мережі та їх комплексів;

III – соціальні, що відображають наявність певного етносу і його культурологічні та виробничі особливості.

Так, на пейзажі Наполеона Орди із зображенням Підгорецького палацу в оточенні північного терасного парку, виконаного в "італійському стилі":

– природні складові представлені освітленням літньої днини, багатолистяними пишними деревами, живим трав'яним покривом;

– архітектурно-будівельні складові представлені зображеннями дворівневого чайного павільйона довершених архітектурних пропорцій з лаконічним декором, аркади та ризалітів підірної стінки нижньої тераси – на передньому плані; світлим радісним простором поверхні другої тераси та знаменитою "серліаною" парадної підірної стінки верхньої тераси – на другому плані; в інтерпретованих автором струнких пропорціях самого палацу композиційного центру і ядра картини на третьому плані;

– соціальні складові представлені зображеннями людей, що виконують функцію стафажу та композиційних доповнень картини, оживляють сюжет твору, дають можливість отримати певну історичну довідку. Зображені на лівому краї переднього плану два вершники нагадують розпорядника та його помічника, що стежать за порядком у маєтку, а у композиції з трьох складових на віддаленому другому плані картини – вельможа у великому кріслі та дві служниці, що відпочивають на залитій сонцем терасі.

На формування образу історико-архітектурних ландшафтів впливає культура та історія етносів, що відбувається:

1 – через будівництво, що сприяє появі в ландшафті поселень, житлової, сакральної та громадської архітектури;

2 – через побут, що позначається на ландшафті у вигляді городів, гражд, копиць сіна тощо;

3 – через виробництво, зафіксоване в ландшафті зведеними млинами, вітряками, пивоварнями, фермами, фабриками, заводами тощо;

4 – через господарство, яке землеробством, тваринництвом, лісокористуванням тощо залишило свій просторовий слід в ландшафті.

Саме ті впливи є вираженням матеріальної і духовної культури етносу, які через систему художньо-поетичних символів створюють картини його життя і діяльності.

Як писав Йоган Вольфганг Гете, “у символі часткове представляє всезагальне – не як сон, не як тінь, але як живе, миттєве одкровення незбагненого”. Умовне означення якогось явища чи поняття з метою стисло і яскраво передати певну ідею, символ, за висловом Гегеля, має завдання викликати в нашій свідомості не тільки уяву про самого себе, тобто зовнішню свою форму, а разом з тим, розкрити його зміст, значення [5].

У просторовій картині символи відображають ієрархію її складових елементів:

На загальному рівні просторової картини символ відображає композицію, яка задає візуальну схему картинного простору:

- з низьким горизонтом;
- з високим горизонтом;
- з діагональним, симетричним, кутовим, горизонтальним і вертикальним розміщенням домінуючих елементів.

На структурному рівні символ задає наявність вищеназваних складових – природних, архітектурних, соціальних, відображених в певних знакових формах – стилізовані природні типи дерев, людей (антураж, стафаж), архітектурні форми (дахів, бань).

На елементному рівні символ відтворює функціональну сутність простору і форми елементів матеріальної культури етносу (окрема хата, придорожний хрест, каплиця, загорожа тощо.)

На всіх названих рівнях символи мають різні форми відображення елементів:

- 1) тотожного відображення – фотографічно фіксує простір (присутні на фотографічних творах).
- 2) стилізованого відображення - відображає ці елементи у певному стильовому вираженні (на архітектурних проектах).
- 3) знакового відображення – інтерпретує семантичну конструкцію картинних елементів (тобто позначення елементів їх знаками – хрест, зірка, трикутник, хвилячка – присутні на картинах та іконах).

При формуванні образу картини існують як певні ситуаційні кореляції між різноманітними серіями, так і кореляції значень між тими серіями і елементами, що формують ці серії. Така серійність як базове явище належить як до світу фізичного (гама барв, звуків, густоти, форм, краєвидів), так і до світу духовного (цноти, стан душі, почуття тощо) [6].

Визначені конструкції і форми символів просторових елементів визначають загальні принципи формування образу історико-архітектурних картин ландшафтів.

Це, перш за все, врахування закономірностей – *єдності, гармонійності та індивідуальності.*

Єдність задає органічне співвідношення елементів картинного простору і надає можливість ідентифікувати в просторовій картині приналежність до певних етнічних територій. Розпізнаються образи ландшафтів гуцульського, бойківського, слобожанського та інших країв.

Гармонійність визначає композиційні властивості, тобто залежність міри і пропорції як в масах, фактурі, так і в кольорах.

Індивідуальність визначає історичні та унікальні особливості.

Ці закономірності є основою формування змісту самого образу просторової картини історико-архітектурних ландшафтів. На вираження образу впливають фактори – пори року, стану погоди, часу дня .

Так, за сонячної погоди у полудень спекотної літньої пори образи просторових картин історико-архітектурних ландшафтів наповнені теплою барвою світлих відтінків, з пишним зелено-оксамитовим наповненням крон дерев, із синевою небесного простору, де “пролітає” грайлива коронковані форми хмаринка, де архітектурний об’єкт рівномірно освітлений, відкидає коротку малопомітну тінь.

Зовсім по-іншому сприймається образ просторової картини історико-архітектурного ландшафту, зафіксований, наприклад, перед вечірньою грозою чи вночі при місячному сяйві, в осінню пору. Оголені гілки дерев, абрис замку чи розвалин старої споруди викликають романтичні хвилювання, а часом – і переживання.

Всі названі складові і фактори синтезують естетичну цінність образу просторової картини, яка задає ідентичну відповідність змісту картини до реального середовища історико-архітектурних ландшафтів.

Визначені принципи є основою методики аналізу і оцінки історико-архітектурних ландшафтів як в природному середовищі, так і в образотворчому мистецтві для проведення історичних, архітектурних та мистецтвознавчих досліджень.

1. Вернадский В.Н. *Научная мысль как планетарное явление*. М., 1991. С. 271. Вернадский В.Н. *О размножении организмов и его значении в механизме биосферы*. Биосфера. Л., 1926. С.30-48. 2. Ханин Д.М. *Искусство как деятельность в эстетике Аристотеля*, М., 1986. С. 57. 3. *Новий тлумачний словник української мови (в 4-х томах)*, К, 1998, т.2. С. 199. 4. *Wielka Encyklopedia Polska*, PWN, t. 6, 1964. 5. Керлот Х.Є. *Словарь символов*, М., 1994. Менли П. Холл, *Интерпретация секретных учений*. 1997. 6. *Juan Eduardo Cirlot, Słownik Symboli*, wydawnictwo ZNAK, Krakow, 2000, 510s., s. 38.